

17 Μαρτίου 2010

Διδάσκουσα: Ανθή Ρεβυθιάδου

Γενική Γλωσσολογία II – ΓΛΩ304

Φωνητική – Φωνολογία
Διάλεξη 4

1. Ασκήσεις εμπέδωσης διάλεξης #3

2. Εισαγωγή στο πεδίο έρευνας της φωνητικής και φωνολογίας

2.1 Αντικείμενο έρευνας της φωνητικής

2.2 Αντικείμενο έρευνας της φωνολογίας

3. Φωνήματα - Αλλόφωνα

4. Βασικοί φωνολογικοί κανόνες της Ελληνικής

1. Ασκήσεις εμπέδωσης διάλεξης #3

✂ **Άσκηση εμπέδωσης #1:** Πώς θα προφέρονταν οι παρακάτω λέξεις από (α) ένα άτομο που πάσχει από παράλυση της υπερώας (δηλ. η υπερώα δεν κατεβαίνει προς τα κάτω); (β) ένα άτομο που πάσχει από cleft palate (λυκόστομα);

✂ Σημ: Cleft palate: το πίσω μέρος του ουρανίσκου, γνωστό ως μαλακή υπερώα, δεν ενώνεται με το μπροστινό μέρος του ουρανίσκου. Αυτό συχνά προκαλεί πρόβλημα στην άρθρωση των ήχων που απαιτούν αύξηση της πίεσης του αέρα μέσα στη στοματική κοιλότητα (π.χ. στιγμιαίους φθόγγους). Αποτέλεσμα αυτής της νευρομυϊκής ανεπάρκειας είναι η παραγωγή ήχων με έντονο το στοιχείο της ρινικότητας.

μπάνιο, εννέα, μπανάνα, μαγκούρα, Ντίνος, άμα,
μπαίνω, μπάμα, αμπάριζα, συμπόνια

✂ Άσκηση εμπέδωσης #2: Γλωσσική κατάκτηση

Στην αριστερή στήλη παρατίθενται λέξεις της Αγγλικής και στη δεξιά δίνεται η προφορά τους από νεαρούς ομιλητές της γλώσσας. Εντόπισε και εξήγησε τις διαφορές στην προφορά των C-φθόγγων από τους ενήλικες και τα παιδιά (χρησιμοποίησε δ.χ.):

	<u>ενήλικας</u>	<u>παιδί</u>		<u>ενήλικας</u>	<u>παιδί</u>
α	fork	rok	ε	big	bik
β	these	dis	ζ	seven	debən
γ	pedal	bədu	η	tooth	duf
δ	duck	gak	θ	doggies	go gi

Δεδομένα παιδικού λόγου (Tzakosta 2004:114)

α.	/alɔɣáci/	[káci]	Bebis M (1;10.18)
β.	/skarfalóno/	[xafalóno]	Bebis M (2;5.7)
		[kafalóno]	
γ.	/musici/	[bucici]	Konstandinos (2;01)

2. Εισαγωγή στο πεδίο έρευνας της φωνητικής και φωνολογίας

Αρχή της Οικονομίας:

- α. Ελάττωσε τον αριθμό των αρθρωτικών κινήσεων,
- β. Περιορίσε την απόκλιση των αρθρωτικών κινήσεων από σχηματισμούς ελάχιστης προσπάθειας.

Αρθρωτικοί (κινητικοί) περιορισμοί :

- α. **Φυσικοί περιορισμοί:** Υπάρχουν περιορισμοί που αφορούν την ταχύτητα με την οποία κινείται η γλώσσα, το ρυθμό με τον οποίο πάλλονται οι φωνητικές χορδές, κ.λπ.
 - β. **Περιορισμοί γλωσσικής πραγμάτωσης:** Η περιοχή άρθρωσης ενός συγκεκριμένου φθόγγου, π.χ. /t/, είναι συγκεκριμένη.
 - γ. **Αδράνεια:** Οι αρθρωτές έχουν τη φυσική τάση να εναντιώνονται στην κίνηση. Υπάρχει καθυστέρηση ανάμεσα στις εντολές που στέλνει ο εγκέφαλος στους μυς και την πραγμάτωση της αρθρωτικής κίνησης.
-

- ▶ Αποτέλεσμα της ύπαρξης αυτών των περιορισμών:
-

Αφομοίωση-Συνάρθρωση

α. Έναρξη της αρθρωτικής κίνησης πριν από το φθογγικό τεμάχιο που ακολουθεί

Π.χ. kerí → [ce]rí

(προκαταβολική αφομοίωση)

β. Επέκταση της αρθρωτικής κίνησης από το ένα φθογγικό τεμάχιο στο επόμενο

Π.χ. /sin-pléko/ → si[mb]leko

(εμμένουσα αφομοίωση ως προς τον τόπο άρθρωσης)

Παρατήρηση

Το αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών είναι ένα τεμάχιο / φθόγγος, το οποίο ο ομιλητής / ακροατής αντιλαμβάνεται ως “**παραλλαγή**” (=αλλόφωνο) του βασικού φθόγγου.

Στόχοι ενός φωνητικού:

- 1| Η συλλογή βασικών δομικών σχημάτων οργάνωσης των ήχων, π.χ. συλλαβή. Σε μια συλλαβή είναι απαραίτητη η ύπαρξη V, προαιρετική η ύπαρξη ενός ή περισσότερων C πριν από το V (onset) και προαιρετική (στην Ελληνική) η ύπαρξη C μετά από το φωνήεν (coda).
- Παραδείγματα γραμματικών συλλαβών: a.me.ri.ki (V.CV.CV.), si.ŋ.fo.ní.a (CVC.CV.CV.V.), tré.no, (CCV.CV), θráf.si (CCVC.CV), κτλ.
 - Παραδείγματα μη γραμματικών συλλαβών: ré.no, rθaf.si. Γιατί;
- ⇒ Κλίμακα ηχηρότητας: αυξάνουσα ηχηρότητα όσο προχωράς στον πυρήνα της συλλαβής, δηλ. το V, και φθίνουσα ηχηρότητα όσο απομακρύνεσαι από αυτόν. /t/ είναι λιγότερο ηχηρό από το /r/, γι' αυτό *rtV.
-

- 2| Η ανακάλυψη των βασικών αρχών δόμησης του γλωσσικού σήματος. Γιατί, για παράδειγμα, το κριτήριο της ηχηρότητας είναι τόσο σημαντικό για την οργάνωση της συλλαβικής δομής μιας γλώσσας; Ποιές είναι οι δυνατότητες των φωνητήριων οργάνων; Είναι η κατασκευή και λειτουργία των οργάνων αυτών άμεσα συνδεδεμένη με την ύπαρξη αρχών όπως της κλίμακας ηχηρότητας; Ή μήπως οι ομιλητές απλώς επιλέγουν συνδυασμούς φθόγγων που δεν επιβαρύνουν τη μνήμη;
- 3| Η εξερεύνηση των λειτουργικών χαρακτηριστικών των γλωσσικών ήχων. Η φωνητική προσπαθεί να προσφέρει εξηγήσεις για τη συγκεκριμένη δομή της γλώσσας με βάση κριτήρια που αφορούν τη λειτουργικότητα των υπάρχουσών δομών. Οι ομιλητές προτιμούν δομές, οι οποίες είναι εύκολο να παραχθούν, δεν επιβαρύνουν τη μνήμη και γίνονται εύκολα αντιληπτές. Βασικός στόχος του γλωσσολόγου που ασχολείται με τη φωνητική είναι να ανακαλύψει τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες των γλωσσικών δομών που τις καθιστούν λειτουργικές.

Στόχοι ενός φωνολόγου:

- να εξερευνήσει φωνολογικές διαδικασίες, να τις περιγράψει διεξοδικά, να καταγράψει τη συστηματικότητά τους και, τέλος, να διατυπώσει τους νόμους που συνθέτουν τη φωνολογική δομή μιας γλώσσας.
 - να περιγράψει και να εξηγήσει ανάλογες διαδικασίες σε άλλες γλώσσες και να εξηγήσει τις ομοιότητες και διαφορές μεταξύ γλωσσών. [Βλ. παράδειγμα αφομοίωσης Αγγλ. **[sm]all** vs. Ελλ. **[zm]ήνος**.
 - να εξηγήσει γιατί κάποιες φωνολογικές διαδικασίες ή δομές δεν συναντώνται στις γλώσσες του κόσμου. Δηλαδή, παράλληλα με την ανάλυση της φωνολογικής δομής των γλωσσών και τη διατύπωση των κανόνων που διέπουν τη γραμματική τους, ο φωνολόγος θα πρέπει να εξηγήσει γιατί κάποιες δομές είναι αδύνατον να υπάρξουν.
-

3. Φωνήματα και αλλόφωνα

Φώνημα: Το μικρότερο γλωσσικό στοιχείο με “διαφοροποιητική λειτουργία”.

Αλλόφωνο: Παραλλαγή (=διαφορετική προφορά) ενός φωνήματος η οποία εμφανίζεται σε περιβάλλοντα διαφορετικά από αυτά που απαντά ο φωνηματικός φθόγγος.

Φωνήματα

Παραδείγματα φωνημάτων της Ελληνικής (ελάχιστα ζεύγη)

(1)	α.	<u>/xriá/</u>	<u>/γriá/</u>
	β.	<u>/tino/</u>	<u>/dino/</u>
	γ.	<u>/pára/</u>	<u>/bára/</u>

▪ Ερωτήσεις:

α. Έχουν οι λέξεις κάθε ζευγαριού την ίδια σημασία;

β. Συναντώνται οι φθόγγοι /x/ - /γ/ (1α), /t/ - /d/ (1β), /p/ - /b/ (1γ), στα ίδια περιβάλλοντα;

γ. Ποιο δ.χ. ([F]) διαφοροποιεί τα συγκεκριμένα ζευγάρια φθόγγων;

☑ **Συμπεράσματα:**

- Δύο φθόγγοι αποτελούν διαφορετικά φωνήματα όταν έχουν διαφοροποιητική λειτουργία.
 - Δύο φθόγγοι αποτελούν διαφορετικά φωνήματα όταν συναντώνται στα ίδια περιβάλλοντα.
 - Το δ.χ. [ηχηρό] έχει διαφοροποιητική λειτουργία στην Ελληνική.
-

Φωνήματα: Ανακεφαλαίωση

☒ Τι πρέπει να θυμάστε:

1. Τα φωνήματα συναντώνται πάντοτε στα *ίδια* περιβάλλοντα.

2. Το σύνολο των φθόγγων με διαφοροποιητική λειτουργία αποτελεί τον κατάλογο (inventory) των φωνημάτων μιας γλώσσας.

3. Το δ.χ. που είναι υπεύθυνο για τη διαφοροποιητική λειτουργία ενός φθόγγου αποτελεί μη προβλέψιμη πληροφορία και αποτελεί μέρος της *υποκείμενης δομής* (UR) της λέξης που έχει το συγκεκριμένο φθόγγο.

4. Τα φωνήματα και, γενικότερα, οι υποκείμενες δομές γράφονται πάντοτε μέσα σε /.../.

Αλλόφωνα

(2) Παραδείγματα αλλοφώνων της Ελληνικής

α.	[ána]	γ.	[áɲðras]
β.	[máti]	δ.	[mat̪θéos]

■ Ερωτήσεις

- Συναντώνται οι φθόγγοι [n] – [ɲ] και [t] – [t̪] στα ίδια περιβάλλοντα;
- Ποιος από τους δύο φθόγγους θεωρείται βασικός και ποιος παράγωγος;
- Ποιος κανόνας είναι υπεύθυνος για τον παράγωγο φθόγγο;

☑ **Συμπεράσματα:**

- Δύο φθόγγοι αποτελούν αλλόφωνα όταν βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή.
- Δύο φθόγγοι αποτελούν αλλόφωνα όταν δε διαφοροποιούν λέξεις. Αυτό σημαίνει ότι το δ.γ. που τα διαχωρίζει δεν έχει διαφοροποιητική λειτουργία. Το δ.γ. στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι το [κατανεμημένο]. Αυτό το χαρακτηριστικό δεν έχει διαφοροποιητική λειτουργία στην Ελληνική.

Ανακεφαλαίωση

Βασικός φθόγγος, δηλ. φώνημα, είναι αυτός που έχει την πιο ευρεία κατανομή. Παράγωγος, δηλ. αλλόφωνο, είναι αυτός που έχει πιο περιορισμένη κατανομή.

Βασικοί φωνολογικοί κανόνες της Ελληνικής

Αφομοίωση ηχηρότητας

(1) $s \rightarrow z / _m, n, v, \delta, \gamma:$

- a. /z???/ [zmínos]
- b. /zeras-ménos/ [jerazménos]
- c. /is-vol-í/ [izvolí]

(2) C → C / _ C
 [αηχ] [βηχ] [βηχ]

- a. /ev-tix-ía/ [eftixía]
- b. /ev-ðjaθe-t-os/ [evðjáθetos]
- c. /vrex-mén-os/ [vreyménos]
- d. /rav-t-is/ [ráftis]

▪ Αφομοίωση τόπου άρθρωσης:

- (3) a. /sin-taso/ [sindáso]
 /sin-oðiγo/ [sinoðiγó]
- b. /sin-pono/ [simbonó]
 /sin-vaḏizo/ [simvaḏízo]
 /sin-fono/ [simfonó]
- c. /sin-katiko/ [singatikó]
 /sin-xoro/ [singxoró]
 /sin-γrafo/ [singγráfo]
- d. /sin-zo/ [sizó]
- e. /sin-sorevo/ [sisorévo]
 /sin-lamvano/ [silamváno]
 /sin-reo/ [siréo]

▪ Αποβολή -n:

(4) n → ∅ / _ s, z, m, l, r

a.	/krin-si/	[krísi]
b.	/ksin-simo/	[ksísimo]
c.	/skoton-mos/	[skotomós]

▪ Ανομοίωση:

(5) a.	/trex-s-o/	[trékso]
b.	/klev-s-o/	[klépso]
c.	/yraf-simo/	[yrápsimo]
d.	/liy-si/	[líksi]

▪ Αποδιπλασιασμός

(6) a.	<u>/θa xtiz-so/</u>	<u>θα xtίς-so</u>	[<u>θa xtίso</u>]
b.	<u>/xtiz-simo/</u>	<u>xtίς-simo</u>	[<u>xtίσιμο</u>]
c.	<u>/fotiz-si/</u>	<u>fotίς-si</u>	[<u>fótisi</u>]

